

УДК 37.011 (09) (477)

О. С. ТРИФОНОВА

м. Миколаїв

«ШКОЛА СЕРДЕЧНОСТІ» У ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті проаналізовано педагогічні погляди В. О. Сухомлинського на проблему виховання сердечності у дітей, виокремлено особливості його підходу до її змісту та ефективні засоби (краса, людяність, доброта, чуйність; слово; приклад педагогів, материнська, батьківська школа; повчання); висвітлено реалізацію ідей вченого щодо виховання сердечності у дітей старшого дошкільного віку, засобами якого було образно усну народну творчість і художнє слово.

Ключові слова: школа сердечності, педагогічна концепція В. О. Сухомлинського, діти старшого дошкільного віку, художнє слово.

Постановка проблеми. Кардинальні зміни в національній системі освіти призвели до вирішення її концептуальних завдань, зокрема «побудови ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально-зрілої творчої особистості, громадянина України» [2, 332]. О. Я. Савченко наголошує на тому, що навчально-виховний процес повинен базуватися на засадах глибокої поваги до особистості дитини з урахуванням особливостей індивідуального розвитку, ставленні до неї як до свідомого відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії, передбачати формування цілісної особистості, яка усвідомлює свою гідність і поважає інших людей [3, 29]. На жаль, на сучасному етапі такі морально-етичні норми, як здатність співчувати, поважати інших, творити добро, безкорисливо дбати про довколишнє, все менше проявляються в житті підростаючого покоління, більшість яких не звертає уваги на ті складні процеси, що відбуваються в докільці й соціумі. Отже, в умовах сьогодення одним із пріоритетних освітніх завдань є виховання дитини в дусі духовних і загальнолюдських цінностей з перших років її життя.

Постановка завдання. Проаналізувати педагогічні погляди В. О. Сухомлинського на проблему виховання сердечності в дітей; виокремити особливості його підходу до змісту і засобів її практичного розв'язання.

Виклад основного матеріалу. У центрі педагогічної концепції В. О. Сухомлинського постає дитина як суб'єкт і мета виховання, у своїх працях учений наголошував на самоіні-

ціативності й самонеповторності кожної естетично й морально-духовно розвиненої особистості, для якої необхідне пізнання людини, проникнення розумом і серцем у духовний світ, у благородні, високі думки й почуття інших людей [4, 184]. Поважне ставлення до людської гідності, людської особистості вихованця є, на глибоке переконання науковця, найважливішим педагогічним інструментом, оскільки дає змогу зберегти всі гарні людські якості, що були закладені в дитини від народження – доброту, людяність, невгамовність, і не дає змоги розвинути поганим властивостям – безвольній і мовчазній покірності, безсердечності, жорстокості. Саме тому значне місце в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського належить питанню щодо засвоєння дитиною загальнолюдських норм і цінностей моралі. Виховання в молодшому віці – від 6 до 10 років – В. О. Сухомлинський називав школою сердечності: «Наші педагоги намагаються виховати в кожній дитини цього віку сердечну чуйність до навколишнього, до всього, що створює людина, що служить їй, і, звичайно, насамперед до самої людини. Це починається з дитячої турботи про творення краси. Усе прекрасне несе в собі чудодійну виховну силу. І важливо, щоб творення краси і творення добра зливалися в дітей в єдиний акт» [7, 219].

Словник сучасної української мови витлумачує сердечність із декількох значень, зокрема пов'язаний із почуттями, настроями, переживаннями людини; добрий, чуйний (про людину та її вдачу); вірний, відданий (про друга, дружину і т. ін.); сповнений доброзичливості, душевності, чуйності; задушевний; щирий, непідробний. У сполученнях зі слова-

ми вітання, привіт, поздоровлення, подяка, спасибі і т. ін. уживається переважно у листах, текстах привітань і т.ін. для вияву прихильного ставлення до когось. Який зворушує, розчулює (про пісню, мелодію і т. ін.) [1, 1308].

Своє розуміння сердечності В. О. Сухомлинський розкриває таким чином: «одухотворювати кожне дитяче серце благородним людським бажанням принести радість, щастя, благополуччя, добро, спокій іншій людині. Збудити високе бажання, надихнути ним вчинок – це, мабуть, одна з найтонших і найскладніших речей у вихованні. Це й є моральна школа справжньої любові до людини – школа виховання глибокої чуйності до її внутрішнього духовного світу, школа готовності віддати свої сили своєї душі в ім'я того, щоб ближньому було добре» [5, 382]. Учений наголошував на тому, що з перших днів свідомого життя маленької людини треба пам'ятати, що вона стане не тільки творцем матеріальних і духовних цінностей, а сином старих батьків, чоловіком, батьком [7, 223]. Упродовж своєї багаторічної практики В. О. Сухомлинський вчив дитину жаліти, співчувати, допомагати одноліткам, батькам, людям похилого віку не епізодично, а допомагати завжди і робити це від щирого серця. Особливо наголошував на такій якості сердечності, як співпереживання, яке, за його словами, полягає в тому, що дитина не може жити без людини, сумління вимагає від неї віддати сили своєї душі іншій людині: «я завжди добивався, щоб у духовне життя колективу ввійшла людина з її горем і радощами, щоб турбота про людину стала найбільшою потребою вихованців» [4, 538]. Учений стверджував, що необхідно поступово виховувати в дітей розуміння добра і зла, почуття любові та обов'язку перед рідними, однолітками, самим собою та перед Батьківщиною, адже в дітей яскраво проявляються такі почуття, як прихильність до ближніх, співчуття, жаль, чуйність, чутливість до горя, співпереживання. Діти цього віку, на твердження В. О. Сухомлинського, здатні усвідомити благородство безкорисливості: безкорисливий вчинок найбільше зрозумілий їм своєю наочністю, виразністю, безпосереднім зв'язком з особистими інтересами. Уже в віці 4-6 років діти відчувають душевне задоволення, віддаючи свою матеріальну цінність тим, кому вони симпатизують [4, 264].

Вагомого значення в умовах сьогодення набувають загальнолюдські норми моральності, що були покладені в основу ідеального образу людини, яку В. О. Сухомлинський називав «справжньою», найважливішими рисами якої, зокрема є такі: потреба людини в людині як у носіїві духовних цінностей; виникнення, розвиток цієї потреби на основі духовної спільності людей, їх прагнення до володіння духовними цінностями; активне ставлення до добра і зла, уміння не тільки бачити добро і зло, а й близько брати до серця все, що відбувається навколо; почуття людської гідності – повага до самого себе, уміння дорожити своєю особистою честю, своїм ім'ям [5, 149–150].

Азбука виховання сердечності, людяності, доброти полягає насамперед у тому, щоб дитина, віддаючи тепло своєї душі іншим людям, знаходила в цьому особисту радість. Достатньо обґрунтованим є твердження В. О. Сухомлинського, що головне в цій найтоншій сфері виховної роботи є переживання дитиною горя, турбот, страждань іншої людини, особисте піклування про долю того, хто потребує допомоги, співчуття: «з малих років ми пробуджуємо в дитини біль душі, коли вона бачить щось у житті не таким, яким воно повинно бути. Це почуття збуджує гаряче прагнення утверджувати красу життя, боротися проти несправедливості. Виражається це прагнення передусім у ставленні людини до речей і через речі – до людини, оскільки в речах олюднюється праця, втілюється майстерність, працьовитість, моральна гідність людини (наприклад, дбайливе ставлення до дерев, квітів, інструментів). Але це тільки початок утвердження ідеї справедливості. Вищим ступенем цього процесу є спонукання до вчинків, які виражають безпосереднє ставлення до людей, до громадських інтересів» [4, 124]. Цінними в цьому аспекті є поради вченого щодо використання дітьми ввічливих слів: привітання, побажання, вибачення, подяки, адже, на його думку, в цих словах, що стали формулою людських взаємовідносин із давніх часів, виражається наше ставлення до зробленого для нас добра, наші побажання, щоб добрій людині завжди було супутником добро: «справа не стільки в тому, щоб уміти сказати ці слова в потрібний момент, скільки в сердечній чуйності, в умінні відповідати на добро порухом своєї душі» [5, 191].

Особливої уваги заслуговують також думки вченого щодо виховання дитини, її сердечності в родині, батьків, яких Василь Олександрович образно називав «майстрами-скульпторами», адже з самого народження дитина знаходиться під впливом батьків, дії та вчинки яких справляють на неї сильне враження: «як у краплі води відбивається сонце – так у дітях відбивається моральна чистота матері й батька» [4, 29]. У працях ученого знаходимо рекомендації для батьків, як практично створити умови для такого самопрояву дитини, щоб вона завжди, коли це треба, виявила своє співчуття, когось пожаліла, когось приголубила, когось захистила, про когось турбувалася, комусь віддавала своє серце, за чимось горювала, через щось перестраждала. В. О. Сухомлинський прагнув того, щоб у материнській школі в дитини виховувалося ніжне, чутливе, чуйне серце. Щоб дитина пізнавала довкілля не тільки розумом, а й серцем [5, 539].

Отже, як бачимо, саме чутливість, чуйність, справедливість, співпереживання, піклування, безкорисливість, терпимість, людяність є тією системою почуттів, які в єдності Василь Олександрович Сухомлинський визначив як сердечність, без якої, на його думку, людина не може стати особистістю й не зможе зайняти гідного місця в суспільстві.

У руслі рекомендацій і порад В. О. Сухомлинського нами було проведено експериментальне дослідження щодо виховання сердечності в дітей старшого дошкільного віку. Одним із засобів було обрано усну народну творчість. Народна мудрість стала одним із найважливіших джерел педагогічної творчості В. О. Сухомлинського, оскільки він уважав її основою національного виховання. Педагог наголошував на тому, що слово і є саме тим інструментом, за допомогою якого можна навчити дітей умінню бачити в людських очах найтонші відтінки переживань: горе, тривогу, образ, відчай, сум, безнадію, самотність. Це підтверджують і дослідження вчених (О. В. Запорожець, Н. С. Карпинська, Л. О. Таллер, К. Д. Ушинський), в яких зазначено, що художній твір впливає насамперед на почуття слухача, а вже потім на його свідомість, мораль твору пізнається дітьми саме почуттями. Саме у співчутті й співпереживанні проявляється активне прийняття дитини позиції автора, його почуттів.

Насамперед до кожної теми було дібрано фольклорні й художні твори, наприклад, до теми «Співчуття» – казка «Зайчикова хатка», оповідання В. О. Сухомлинського: «Як Сергійко навчився жаліти», «Хай я буду Ваша, бабуся...», «Чом дідусь такий добрий сьогодні», «Як хлопці мед з'їли», «Бабусин борщ», «Лялька під дощем», «Хлопчик хотів приголубити сніжинку», «Сиві волосинки»; оповідання інших авторів: М. Пономаренко «Подарунок», О. Буцень «Горобчик», М. Магера «Добра дівчинка», Є. Ярошинська «Найбільший скарб», І. Нечуй-Левицький «Ягня», вірші: Р. Завадович «Батенькові привітання», М. Підгірянкя «Діти й ластівка», В. Багірова «Мій дідусь», К. Перелісна «Молитва», Г. Чубач «Слимачок», Б. Грінченко «Зорі»; прислів'я та приказки: «У кого є злість, той своє серце їсть», «Будеш супутником доброї людини – допоможе тобі за всякої днини», «По щедрості руки видно, яке серце», «Гостре словечко коле сердечко», «Тій людині пошана, яка для інших живе», «Хто любить лише себе, того люди не люблять», «Хто людей не поважає, сам поваги не має» та ін.

Було розроблено тематичний словничок до теми «Співчуття»: співчуття, жалощі, милосердя, сердечність, великодушність, чуйність; добродіяти, підтримувати, зараджувати, співчувати, співпереживати, вболівати, жаліти, змилосердитися, зжалитися, змилюватися, заспокоїти, вдовольнити, допомогти, виручити, підтримати; співчутливий, сердечний, доброзичний, прихильний, жалісний, милосердний, душевний, великодушний. Ці слова поступово вводились у словник дітей на заняттях із різних розділів програми. Проілюструємо прикладом заняття з художньої літератури.

Заняття «Сестри-чарівниці»

Мета: ознайомити дітей із сутністю морально-етичних категорій «співчуття» і «повага»; виховувати у дітей співчуття і повагу до старших, збагатити словник дітей прислів'ями.

Словник: співчуття, співчувати, співпереживати, сердечний, чуйність, піклування, повага, поважати.

Матеріал: ляльки – принцеса Доброслава, сестри-феї Повага і Співчуття, їхня хатинка, оповідання В. О. Сухомлинського «Хай я буду Ваша, бабуся...», прислів'я: «Дітки плачуть, а в

матері серце болить», «Хто людей не поважає, сам поваги не має», «Тій людині пошана, яка для інших живе».

Хід заняття: Вихователь повідомляє дітям, що до них на гостини завітала принцеса Доброслава, якій діти допомогли звільнитися від злої чаклунки (Діти вітаються з принцесою). Діти, сьогодні Доброслава чомусь засмучена. Давайте запитаймо її, що з нею трапилося? Хто її засмутив? (Діти запитують). Доброслава: «Діти, послушайте: до нас у гості приїхала бабуся, вона стомилася й лягла спочити, а Наталочка (сусідська дівчинка) прийшла з дошкільного закладу, мама купила їй новий візок для ляльок, от Наталка й бігала з ним, гралася, галасувала. Мама зробила їй зауваження, але та не зважила на нього і, зрештою, розбудила бабуся. «Як тобі не соромно, бабуся ж старенька, спочивала, а ти її розбудила» – сказала мама. Але Наталка навіть не звернула уваги». Діти, скажіть, як ставилась Наталка до бабусі? Як чинять люди, коли співчують один одному? (Відповіді дітей). Так, діти, Наталочка не правильно вчинила зі своєю бабусяю, адже бабуся старенька, була стомлена, тому й Наталці треба було чуйно поставитися до своєї рідненької бабусі. А тепер я хочу вам розповісти ще одну історію, про дівчинку Марійку і її сусідку – стареньку бабусяю, а потім ви мені розкажете, чи правильно поводитись Марійка? (Вихователь розповідає оповідання В. О. Сухомлинського «Хай я буду Ваша, бабуся...»). Після розповіді проводиться бесіда: Діти, якою була бабуся? (добра, старенька, ласкава, радісна, самотня). Діти, а як ви зрозуміли, що вона самотня? Як про це сказано в тексті (одна я, однісінька...; у неї немає нікого-нікогісінько). Чи співчувала Марійка бабусі? Як вона ставилась до неї? (віталася з бабусяю щоранку, сиділа трохи з нею на подвір'ї, слухала її казку, цілувала її старечу, зморщену щоку, не забувала про бабусяю, сама запропонувала бути бабусяю, щоб їй не було самотньо). Діти, як ви вважаєте, чи правильно робила Марійка, що співчувала бабусиній самотності? Що можна сказати про Марійку? (вона добра, ласкава, сердечно ставиться до стареньких). А як ви піклуєтесь про своїх бабусь? (відповіді дітей).

Діти, Доброслава хоче познайомити вас із своїми сестрами (показує ляльок). Це дві

сестри-феї Повага і Співчуття. Діти, співчуття, це найкраще у світі почуття: наприклад, коли ви плачете, у вас щось болить, то батьки вам співчують. У народі про співчуття кажуть: «Дітки плачуть, а в матері серце болить». Або ось зараз ми з вами співчуємо бідній принцесі, що вона засмучена вчинком дівчинки Наталки. І про Марійку ви дізналися, що вона вмє співчувати, поважати стареньких, самотніх бабусь. Про таких людей кажуть, що в них добре, чуйне серце, або добра душа, вони сердечно дбають про тих, хто потребує допомоги. Це можуть бути і ваші батьки, і бабусі, і дідусі, і рослини, і тварини. Особливо треба співчувати тим, хто потрапив у біду.

А це, діти, лялька Повага, вона нас поважає за сміливість, за те, що погодилися допомогти визволити принцесу – це гідний вчинок, що вартий поваги. Повага – це добре, чемне, шановне ставлення до людини, коли визнають її хороші якості і всіляко висловлюють їй своє хороше ставлення. Діти, а як ви поважаєте своїх рідних? (Діти відповідають). Так, діти, поважати треба всіх людей, особливо старших: батьків, дідуся, бабусяю, вихователів та інших дорослих. Людині, яку поважають, треба казати «Ви». Колись на Україні до батьків зверталися на «Ви». Якщо людину поважають, значить, це хороша людина. Про повагу є таке прислів'я: «Хто людей не поважає, сам поваги не має». (Діти вивчають прислів'я). А ще «Тій людині пошана, яка для інших живе», адже пошана, це те саме, що й повага до близьких нам людей, наших батьків, за їхню турботу і любов до нас.

Проводиться гра «Сім гномів» (на закріплення знань дітей про морально-етичні категорії «співчуття» і «повага»): сім гномиків розповідають про свої добрі вчинки, а діти вгадують, якщо це прояв співчуття, то піднімають жовту зіроньку, за повагу – червону.

Наприкінці заняття діти повторюють вивчені на занятті прислів'я про співчуття і повагу.

Зазначимо, що неабияке значення в повноцінному розвитку дитини В. О. Сухомлинський надавав грі, яку вважав вагомим стимулом дитячого інтересу до довколишнього. Тому в різних видах діяльності активно проводилися різноманітні ігри: ігри-драматизації за фольклорними текстами «Прилетіли журавлики», «Ой ходила журавочка», «Біжить зай-

чик дорогою»; ігри-театралізації «Допоможемо зайчику» (за мотивами української народної казки «Зайчикова хатка»), «Не покидай своїх» (за мотивами української народної казки «Кривенька качечка»), «Турбота про Мороза» (за мотивами народної казки «Морозко»); дидактичні ігри: «Сердечна ластівка», «За і проти», «Скажи ввічливе слово!», «Закінчи приказку, прислів'я», «Радість чи смуток?», «Скромники і хвальки», дидактичні етюди: «Мої почуття», «Небайдужа квітка», «Різні люди»; дидактичні вправи: «Який це герой?», «Насіння сердечності», «Щирі слова», «Ввічливі слова», які були спрямовані на розвиток немовних засобів виразності, здатності піклуватися про інших, турбуватися про молодших, уміння співчувати героям художнього твору. Активно застосовувалися в дослідженні розвивальні діалогові технології: ситуативний діалог (дитині пропонувалося створити діалог у ситуації «Зустріч з другом», «Допомога у лікуванні подружки», в процесі яких діти набували практичних навичок щодо самостійного прийняття рішень, використання різноманітних способів прояву співчутливості до іншого, його емоційного стану), діалог-дискусія (вчили дітей толерантно вислуховувати думку іншої дитини), діалог-сценарій (дитині пропонувалося обрати з художнього тексту певного героя й замінити його фрази, дії, вчинки).

Як наголошував В. О. Сухомлинський, процес пізнання світу був би тільки нагромадженням думок дорослого у голові дитини, перетворенням її в комору знань, якби педагоги не прагнули до того, щоб слово в голові і серці дитини стало активною силою. Дитина буває байдужою до слів дорослого, нічим її не зворушиш, не запалиш в очах вогника жадоби пізнання. Це буває тоді, пише вчений, коли дитина стає несприйнятливою до слова, якщо слово не живе в її душі як засіб творчості, якщо вона тільки заучує, засвоює чужі думки і не творить своїх думок, не виражає їх словом. Вклавши у свідомість дитини живе трепетне слово, треба дбати про те, щоб воно не перетворилося на засушену квітку, а вилетіло, як із гніздечка, співучою пташкою, раділо красі довкілля [7, 368]. Саме тому виховання сердечності у старших дошкільників продовжувалося і на заняттях із розвитку рідного мов-

лення, де дітям пропонувалося скласти творчі розповіді на основі фольклорних чи художніх творів. Проілюструємо прикладом.

Фрагмент заняття з розвитку мовлення. Зв'язне мовлення. Складання творчих розповідей.

Мета: вчити дітей складати творчі розповіді, пригадувати і доречно використовувати у своїх розповідях прислів'я, приказки й інші твори морально-етичної спрямованості.

Хід заняття: Дітям пропонується скласти творчі розповіді з тем:

Тема 1. Мій сердечний друг (подруга).

Тема 2. Як я піклуюся про свою бабусю (дідуся).

Тема 3. Як я співчуваю хворому другу (подрузі).

На початку кожного заняття з дітьми проводилась бесіда за темою розповіді, потім педагог пропонував план, прислів'я або інші фольклорні твори й опорні слова до теми, давав зразок, відповідно до них діти складали розповідь.

Наприклад, до теми: «Мій сердечний друг (подруга).

План: 1) Як я познайомився з моїм другом; 2) як ми товаришуємо; 3) добрий вчинок мого друга; 4) побажання моєму другові.

Прислів'я та приказки: Не той друг, що лашиться, а той, що печалиться. Не залишай друга в біді. Не радій чужому горю. Ми з тобою як риба з водою. Над товаришем не смійся, бо над собою заплачеш. Сонце зігриває повітря, друг – душу.

Опорні слова: друг, найкращий, сердечний, люб'язний, дякувати, запрошувати, гратися, веселитися; ввічливо, весело, чемно, обережно, скромно; добре серце; доброго здоров'ячка.

Висновки і перспективи досліджень. Уся багатогранна творча спадщина видатного педагога В. О. Сухомлинського переконливо доводить, що заняття в «школі сердечності» мають великі можливості для виховання чутливої, щирої, емоційно-піднесеної, сердечної особистості дитини і цей процес, на думку вченого, необхідно починати ще з дитинства, адже саме в цей час закладається фундамент морально-духовного розвитку дитини. Ученим створено авторську систему виховання сердечності в підростаючого покоління, засобами якої є краса, людяність, доброта, чуй-

ність, радість; слово; приклад педагогів, материнська, батьківська школа; повчання та ін. Потребує подальшого вивчення питання щодо ролі вихователя у формуванні морально-духовної особистості дитини дошкільного віку в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) /Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с.; іл.

2. Матеріали 111 всеукраїнського з'їзду працівників освіти / Київ, Чернівці : Букрек, 2011. — 400 с.
3. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти / Олександра Яківна Савченко. — К. : СПД «Пудзиневич Т. І.», 2007. — 204 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. — Т. 1. — К. : «Рад.школа», 1976. — 654 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. — Т. 2. — К. : «Рад.школа», 1976. — 670 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. — Т. 4. — К. : «Рад.школа», 1976. — 640 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. — Т. 5. Статті. — К. : «Рад.школа», 1977. — 639 с.

O. S. TRYFONOVA

Mykolaiv

SCHOOL OF CORDIALITY IN THE PEDAGOGICAL CONCEPT OF V. O. SUKHOMLYNSKY

In the article the pedagogical views of V. O. Sukhomlynskyi to the problem of training cordiality in children are analyzed; the features of his approach to the content and means of its practical solution are defined. In the center of the pedagogical concept of V. O. Sukhomlynskyi is a child as the subject and purpose of education. That is why a significant place belongs to the issue of learning universal norms and values of morality, which is an important stage of the moral and ethical upbringing. V. O. Sukhomlynskyi called education of young children (from 6 to 10) the school of cordiality. The scientist foresaw in it one of the complex and the most delicate of educational tasks of family and school: to spiritualize every child's heart with a noble human desire to bring joy, happiness, well-being, good, calm to the other person; to excite a high desire to inspire them to act. This is the moral school of real love for a person. It is a school of upbringing deep sensitivity to his inner spiritual world, a school of readiness to sacrifice the powers of his soul so that that the neighbour would be fine. Taking into account V. O. Sukhomlynskyi's recommendations, we conducted a pilot study on the education of cordiality of older preschool age children. One of the means acted folklore and artistic expression. Folk wisdom has become one of the most important sources of pedagogical creativity of V. O. Sukhomlynskyi. He called folklore and artistic expression the basis of national education, a tool with which one can teach children the ability to see in human eyes the most delicate shades of emotions: grief, anxiety, resentment, despair, sadness, hopelessness, loneliness. Folklore and artistic works (including works of V. O. Sukhomlynskyi) have been selected. Thematic dictionary has been developed. The words from it are being sequentially added to the children's vocabulary of the lessons in accordance with the programme. Methods of education of cordiality of preschool age children were: telling artistic and folk works, carrying out a variety of games (teaching, game-dramatization, theatricalisation), speech studies, using developing dialogue technologies.

Key words: school of cordiality, pedagogical concept of V. O. Sukhomlynskyi, preschool age children, artistic expression.

Е. С. ТРИФОНОВА

г. Николаев

«ШКОЛА СЕРДЕЧНОСТИ» В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ В. А. СУХОМЛИНСКОГО

В статье проанализированы педагогические взгляды В. А. Сухомлинского на проблему воспитания сердечности у детей; определены особенности его подхода к содержанию и средствам ее практического решения. В центре педагогической концепции В. А. Сухомлинского находится ребенок как субъект и цель воспитания, именно поэтому значительное место принадлежит вопросу усвоения им общечеловеческих норм и ценностей морали, что является важным этапом нравственно-этического воспитания личности. Воспитание в младшем возрасте – от 6 до 10 лет – В. А. Сухомлинский называл школой сердечности, в этом ученый предвидел одно из сложных и самых тонких воспитательных заданий семьи и школы: одухотворять каждое детское сердце благородным человеческим желанием принести радость, счастье, благополучие, добро, спокойствие другому человеку; возбудить высокое желание, воодушевить им поступок – это и есть нравственная школа настоящей любви к человеку – школа воспитания глубокой чуткости к его внутреннему духовному миру, школа готовности отдать свои силы своей души в имя того, чтобы ближнему было хорошо. Учитывая рекомендации В. А. Сухомлинского, нами было проведено экспериментальное исследование по воспитанию сердечности у детей старшего дошкольного возраста. Одним из средств выступило устное народное творчество и художественное слово. Народная мудрость стала одним из важных источников педагогического творчества В. А. Сухомлинского, он называл фольклор и художественное слово основой национального воспитания, тем инструментом, с помощью которого можно научить детей умению видеть в человеческих глазах самые тонкие оттенки переживаний: горе, тревогу, обиду, отчаяние, печаль, безнадежность, одиночество. Были отобраны фольклорные и художественные произведения, в том числе и В. А. Сухомлинского, разработан тематический словарь, слова которого последовательно вводились в словарь детей на занятиях с разных разделов программы. Методами воспитания сердечности у детей старшего дошкольного возраста выступили: рассказывание художественных и фольклорных произведений, проведение разнообразных игр (дидактические, игры-драматизации, театрализации), речевых этюдов, использование развивающих диалоговых технологий.

Ключевые слова: школа сердечности, педагогическая концепция В. А. Сухомлинского, дети старшего дошкольного возраста, художественное слово.

Стаття надійшла до редколегії 14.08.2014